

SOCIALNÄMNDEN 2013-04-16
PROTOKOLLSUTDRAG

STOCKHOLMS STAD Kommunstyrelsen Registraturet	
Ink.	2013-04-25
Dnr:	325-679/2013
Till:	274

Justerat 2013-04-18

Anna König Jerlmyr och Roger Mogert

§ 18

Förslag till riktlinjer för handläggning av ärenden som rör våld i nära relationer

Dnr 3.1-696/2012

Socialnämndens beslut

1. Socialnämndens beslutar att godkänna förvaltningens förslag till riktlinjer för handläggning av ärenden som rör våld i nära relationer.
2. Socialnämnden överlämnar ärendet till kommunstyrelsen.

Ärendet

Som ett komplement till programmet för kvinnofrid – mot våld i nära relationer har ett förslag till riktlinjer tagits fram för socialtjänstens handläggning av ärenden som handlar om våld i nära relationer. Riktlinjerna syftar till att vara ett stöd för handläggare som utreder vuxna personer, både män och kvinnor, som är utsatta för våld alternativt utövar våld. Handläggarna har ett ansvar för att undersöka om det i denna typ av ärenden finns barn som upplevt våld och i så fall informera barn- och ungdomsenheten, som har en skyldighet att alltid inleda utredning.

Förvaltningen hade redovisat ärendet i ett tjänsteutlåtande daterat 4 mars 2013.

Beslutsgång

Ordföranden Anna König Jerlmyr (M) föreslog, med instämmande från samtliga ledamöter, att nämnden skulle besluta enligt förvaltningens förslag till beslut.

Särskilt uttalande

Vice ordföranden Roger Mogert m.fl. (S), ledamoten Stefan Nilsson m.fl. (MP) och ledamoten Inger Stark (V) lämnade följande särskilda uttalande.

Det är bra att det nu kommer riktlinjer när det gäller handläggningen av ärenden som rör våld i nära relationer. Förhoppningsvis blir då bedömningen lika överstämmande.

Dock måste verkligen stadsdelsförvaltningarna remittera våldsutsatta till jourerna. Vi tänker speciellt på kvinnor i aktivt missbruk som måste få en plats på Q-jouren och på de som är utsatta för hedersrelaterat våld som måste få komma till Origo.

Vi är oroliga för att det inte finns jourer som tar emot äldre personer. Vidare menar vi att det måste bli stabila och förutsägbara villkor för jourerna. Så är det inte nu!

Vid protokollet

Lisbeth Westerlund
sekreterare

SOCIALFÖRVALTNINGEN
AVDELNINGEN FÖR STADSÖVERGRIPANDE SOCIALA FRÅGOR

18.
TJÄNSTEUTLÅTANDE
SON 2013-04-16
DNR 3.1-696/2012
SID 1 (3)
2013-03-04

Handläggare: Pia Modin
Telefon: 08-508 25 618

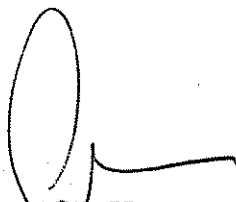
Till
Socialnämnden

Förslag till riktlinjer för handläggning av ärenden som rör våld i nära relationer

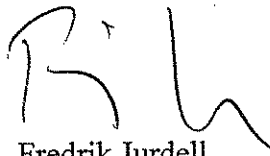
(1 bilaga)

Förvaltningens förslag till beslut

1. Socialnämndens beslutar att godkänna förvaltningens förslag till riktlinjer för handläggning av ärenden som rör våld i nära relationer.
2. Socialnämnden överlämnar ärendet till kommunstyrelsen.

Gills Hammar
Förvaltningschef

Fredrik Jurdell
Avdelningschef

Sammanfattning

Som ett komplement till programmet för kvinnofrid – mot våld i nära relationer har ett förslag till riktlinjer tagits fram för socialtjänstens handläggning av ärenden som handlar om våld i nära relationer. Riktlinjerna syftar till att vara ett stöd för handläggare som utreder vuxna personer, både män och kvinnor, som är utsatta för våld alternativt utövar våld. Handläggarna har ett ansvar för att undersöka om det i denna typ av ärenden finns barn som upplevt våld och i så fall informera barn- och ungdomsenheten, som har en skyldighet att alltid inleda utredning.

Bakgrund

Kommunfullmäktige i Stockholms stad antog den 23 april 2012 ett nytt program för kvinnofrid – mot våld i nära relationer 2012-2014 (Dnr 325-2183/2011). Programmet har ett helhets-/familjeperspektiv och riktar sig till kvinnor som utsatts för våld, barn som upplevt våld i nära relation samt män som utövat våld.

Ärendet

Föreliggande riktlinjer utgör ett komplement till programmet för kvinnofrid – mot våld i nära relationer. De är utformade i enlighet med Socialstyrelsens Allmänna Råd (SOSFS 2009:22) och handboken Våld, den s.k. brottsofferparagrafen i socialtjänstlagen 5 kap § 11 samt synkroniserade med övriga riktlinjer inom stadens socialtjänst.

Riktlinjerna är könsneutrala. Målgrupperna utgörs av vuxna som utsatts för våld och vuxna som utövat våld. Ingen skillnad görs mellan kvinnor och män. Våldet kan även utföras av andra närstående än en partner eller före detta partner, t.ex. av en vuxen dotter/son mot sin förälder.

Det är oerhört viktigt att barn som upplevt våld mellan vuxna närstående får det stöd och den hjälp de behöver. Barn utgör dock inte en *direkt* målgrupp för riktlinjerna. I riktlinjerna framhålls dock att vuxenhandläggare har ett ansvar för att alltid informera barn- och ungdomsenheten när de misstänker att ett barn far illa på grund av våld i nära relationer. Handläggare som är specialiserade på barn och ungdomar ska i dessa fall alltid inleda en utredning i enlighet med stadens riktlinjer för handläggning och dokumentation av barn- och ungdomsärenden,

Ett ärende som handlar om våld i nära relationer kan uppdragas inom alla verksamhetsområden - ekonomiskt bistånd, barn- och ungdom, äldreomsorg, funktionsnedsättning och missbruk. I olika granskningar och utvärderingar framhålls att äldre personer, personer med funktionsnedsättning och personer med missbruksproblematik utgör särskilt utsatta grupper. Det är viktigt att det inom stadsdelsförvaltningarna finns tydliga rutiner för hur den interna samverkan ska utformas för att dessa personer ska få stöd och hjälp även när det gäller våldsutsattheten. Ärenden som handlar om hedersrelaterat förtryck och våld kräver särskild kompetens både när det gäller stöd till den våldsutsatta och förståelse för de sammanhang där denna typ av våld uppstår.

Alla handläggare inom individ- och familjeomsorg (d.v.s. barn- och familjeenhet, familjerätt, missbruks- och beroendeenhet, enhet för ekonomiskt bistånd, äldreom-

sorg eller enhet för personer med funktionsnedsättning) ska ha kunskap om våld och kan göra en bedömning om det finns en omedelbar risk för att en person ska drabbas av våld. För att handlägga och utreda frågor fordras dock en särskild kompetens om våld i nära relationer.

I riktlinjerna behandlas

- rutiner för att tidigt upptäcka att någon utsätts för våld i nära relation
- bemötande av våldsutsatta och våldsutövare
- handläggningsrutiner med förslag till utredningsmall och bedömningsmetoder
- insatser för våldsutsatta och våldsutövare
- barn som upplevt våld eller andra övergrepp mellan närstående vuxna
- intern och extern samverkan

Ärendets beredning

Ärendet har utarbetats inom avdelningen för stadsövergripande sociala frågor, i nära samarbete med en arbetsgrupp bestående av sakkunniga från socialtjänstavdelningen, flera stadsdelsförvaltningar samt äldreförvaltningen.

Förvaltningens synpunkter och förslag

Förvaltningen föreslår att nämnden godkänner förslaget till riktlinjer för handläggning av våld i nära relationer. Det är angeläget att denna typ av ärenden får en likvärdig bedömning och handläggning över hela staden. Riktlinjerna är de första i sitt slag inom Stockholms stad och förvaltningen kommer att följa upp i vilken utsträckning de fungerar som stöd i socialtjänstens arbete. Revidering kommer att göras utifrån dels stadsdelsförvaltningarnas erfarenheter, dels resultaten av de uppdrag som Socialstyrelsen har de närmaste åren.

Förvaltningen förbereder för närvarande upphandling av en kartläggning av omfattningen av våld i nära relationer, som ska göras bland personer som är mantals-skrivna i Stockholms stad.

Bilaga

1. Våld i nära relationer. Riktlinjer för handläggning inom Stockholms stads socialtjänst.

Våld i nära relationer

Riktlinjer för handläggning inom Stockholms stads socialtjänst

Beslutade av kommunfullmäktige den.....

Innehåll

1. Inledning	5
2. Riktlinjernas målgrupper.....	6
2.1 Definition av närstående	6
3. Lagstiftning och andra styrande dokument.....	7
3.1 Socialtjänstlagen	7
3.2 Socialstyrelsens handbok, föreskrifter och allmänna råd.....	7
3.3 Stadens riktlinjer för socialtjänstområdet	8
4. Definition av våld.....	8
5. Rutiner för att tidigt upptäcka att någon utsätts för våld i nära relation	9
6. Vuxna som utsätts för våld i nära relation	10
6.1 Bemötande.....	10
6.1.1 Normaliseringsprocessen	10
6.1.2 Formulering i tal och skrift	11
6.2 Handläggning	11
6.2.1 Förhandsbedömning av den våldsutsatta	11
6.2.2 Utredning enligt 11 kap. 1 § SoL	11
6.2.3 Utredningsmall	12
6.2.4 Bedömningsmetoder som stöd för arbetet	12
6.2.5 Uppdrag och genomförandeplan	13
6.3 Insatser till stöd för den våldsutsatta enligt 4 kap. 1 § SoL	13
6.3.1 Skyddat boende för kvinnor	14
6.3.2 Tillfälligt boende för män som utsätts för våld.....	15
6.3.3 Råd och stöd.....	15
6.3.4 Kontaktperson	15
6.3.5 Ekonomiskt bistånd.....	16
6.4 Insatser från andra	16
6.4.1 Rättsväsendet.....	16
6.4.2 Skyddade personuppgifter.....	16
7. Vuxna som utövat våld i nära relation	18
7.1 Bemötande.....	18
7.2 Handläggning	18
7.2.1 Förhandsbedömning av våldsutövaren.....	18
7.2.2 Utredning enligt 11 kap 1 § SoL	19
7.2.3 Våldsutövarens föräldraförmåga - barnperspektivet.....	19
7.3 Insatser för våldsutövare	20
7.3.1 Partnerkontakt	21
7.3.2 Våldsutövaren lämnar den gemensamma bostaden	21
8. Barn som upplevt våld eller andra övergrepp mellan närstående vuxna	22
8.1 Utredning	22
9. Kompetens inom socialtjänsten 3 kap. 3 § andra stycket SoL	23
10. Intern samverkan och organisation	24
10.1 Samverkan inom stadsdelsnämnden	24
10.1.1 Samhandläggning kring särskilt utsatta grupper	24
11. Extern samverkan.....	25
11.1 Samverkan med kvinnojourer	26

12. Lex Sarah	26
13. Råd och stöd inom staden	27
Referenser	28
Bilagor:.....	28
Bilaga 1. Att tänka på vid bemötande av en våldsutsatt person.....	29
Bilaga 2. Förslag på utredningsmall enligt 11 kap. 1 § socialtjänstlagen (SoL)....	30
Bilaga 3. Säkerhetsplanering för personer som är våldsutsatta.....	32

I. Inledning

Kommunfullmäktige i Stockholms stad antog den 23 april 2012 ett nytt program för kvinnofrid – mot våld i nära relationer 2012-2014. Programmet fokuserar på ett stort samhälls- och folkhälsoproblem, mäns våld mot kvinnor i nära relationer och deras barn. Programmet har ett helhets-/familjeperspektiv och riktar sig till kvinnor som utsatts för våld, barn som upplevt våld i nära relation samt män som utövat våld.

Riktlinjerna utgör ett komplement till programmet, men har en vidare målgrupp och omfattar alla, oavsett kön, som utsätts för våld alternativt utövar våld i nära relation. Såväl programmet som riktlinjerna syftar till att målgrupperna ska få likvärdiga insatser oavsett var i staden de bor.

Det vanligast förekommande våldet mot närstående, och det som det finns mest kunskap om, är det som utförs mot en kvinna av en partner eller före detta partner. Kunskapen om våld mot kvinnor som utövas av andra närstående än manliga partners är förhållandevis begränsad. Detsamma gäller för män som utsätts för våld i nära relation, för våldsutövare, både män och kvinnor, samt för HBTQ-personer (homosexuella, bisexuella, transpersoner och queer-personer). Detta förhållande avspeglas även i riktlinjerna.

Inom Stockholms stad har stadsdelsnämnderna organiserat arbetet mot våld i nära relationer på olika sätt. Riktlinjerna är därför hållna på en nivå, som ska kunna gälla för alla, oavsett organisationsform.

Socialtjänstens arbete ska ha följande inriktning.

- Stärka, ta vara på och utveckla den våldsutsattas egna resurser.
- Ge insatser till våldsutövaren så att denne tar ansvar för och förändrar sitt våldsbeteende.
- Att alltid inleda utredning när socialtjänsten får kännedom om att ett barn upplevt våld i nära relation.

2. Riktlinjernas målgrupper

Målgrupper för dessa riktlinjer är

1. Vuxna som utsatts för våld i nära relationer
2. Vuxna som utövat våld i nära relationer.

Riktlinjerna vänder sig till handläggare, som utreder vuxna personer över 18 år som utsatts för våld av eller utövat våld mot närstående.

Barn som upplevt våld eller andra övergrepp mellan närstående vuxna är en av målgrupperna i stadens program för kvinnofrid – mot våld i nära relationer. Barnen ska få stöd och hjälp. Handläggare som utreder våldsutsatta och våldsutövare ska alltid kartlägga om det finns barn som lever med våldet. I så fall ska handläggaren informera barn- och ungdomsenheten, som alltid ska inleda en utredning om barnets förhållande i enlighet med riktlinjerna för handläggning och dokumentation av barn- och ungdomsärenden.

2.1 Definition av närstående

Riktlinjerna omfattar ”närstående” i enlighet med Socialstyrelsens definition¹ som anges i samband med den s.k. brottsofferparagrafen 5 kap. § 11 SoL, se 3.1.

Socialstyrelsen anger att utgångspunkten för om någon ska betraktas som närstående eller inte, är om det finns en nära och förtroendefull relation mellan den som utövat våldet och den som utsatts för brottet. Exempelvis omfattas makar, sambor och pojk- eller flickvänner som en person har ett mer fast och varaktigt förhållande med (dvs. även i samkönade relationer), föräldrar, syskon eller andra personer som personen har en nära och förtroendefull relation med. Även föräldrar, fosterföräldrar, mor- och farföräldrar, mosttrar och fastrar, barn och barnbarn omfattas av begreppet.

Bedömningen av vem som kan betraktas som närstående ska göras utifrån familje- och levnadsförhållanden i det enskilda fallet.

¹ Meddelandeblad december 2009. Socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld.

3. Lagstiftning och andra styrande dokument

3.1 Socialtjänstlagen

Den s.k. brottsofferparagrafen i socialtjänstlagen 5 kap. § 11, med fokus på andra och fjärde stycket, utgör en viktig utgångspunkt för riktlinjerna. Från och med januari 2013 har paragrafen följande lydelse.²

5 kap. 11 § Socialnämndens ansvar för brottsoffer

Till socialnämndens uppgifter hör att verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp.

Socialnämnden ska särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation.

Socialnämnden ansvarar för att ett barn, som utsatts för brott, och dennes närstående får det stöd och den hjälp som de behöver.

Socialnämnden ska också särskilt beakta att ett barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående är offer för brott och ansvarar för att barnet får det stöd och den hjälp som barnet behöver.

Andra relevanta SoL-paragrafer.

- 2 kap. § 1 och 2 a kap. 1 § SoL. Socialnämnden har det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver.
- 2 a kap. 3 §. Bosättningskommunens ansvar.
- 2 a kap. 8 § och 9 §. Ansökan om insatser i annan kommun.
- 3 kap. 1 § SoL. Vissa uppgifter inom socialtjänsten m m.
- 4 kap. 1 § SoL. Rätten till bistånd.

3.2 Socialstyrelsens handbok, föreskrifter och allmänna råd

Socialstyrelsens Allmänna råd SOFSS 2009:22 och handboken "Våld"³ är grundläggande för föreliggande riktlinjer och bör användas som uppslagsverk av handläggare. <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2011/vald>

Handboken har fokus på bestämmelserna i 5 kap. 11 § SoL, som handlar om ansvaret för kvinnor utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående och barn som bevittnat våld av eller mot närstående vuxna. Den kan dock ha ett vidare användningsområde, t.ex. som underlag för arbetet som riktar sig till andra grupper som berörs av bestämmelsen i 5 kap. 11 § SoL, som män, kvinnor som utsätts för våld av andra än närstående, barn som utsätts för våld och våldsutövare.

² Stärkt stöd och skydd för barn och unga Prop. 2012/13:10

³ Våld. Handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som har bevittnat våld" (2011)

3.3 Stadens riktlinjer för socialtjänstområdet

Föreliggande riktlinjer är synkroniserade med övriga riktlinjer som gäller för handläggning av ärenden inom socialtjänsten, inklusive äldreomsorg och omsorg om personer med funktionsnedsättning.

Alla riktlinjer inom Individ och familjeomsorg finns på *Intranätet: I min yrkesroll/Verksamhet/Individ och familj/Riktlinjer*.

Riktlinjer för äldreomsorg finns också på *Intranätet:*

I min yrkesroll/Verksamhet/Äldreomsorg/Stöd- och styrdokument.

4. Definition av våld

Våld som utövas av närstående, i synnerhet en partner eller f.d. partner, har uppmärksamats som en särskild form av utsatthet. Denna utsatthet kännetecknas bl.a. av att våldsutövaren är en person som förväntas eller förväntades ha en nära och förtroendefull relation till personen. Våldet är ofta, eller riskerar att bli, upprepat och systematiskt. Till utsattheten hör också olika beroendeförhållanden, t.ex. om den våldsutsatta och våldsutövaren har barn tillsammans.

Begreppet "våld" omfattar följande:

Fysiskt våld	T.ex. knuffa, hålla fast, släpa, slå, dra i håret, beröva sömn, nypa, sparka, ta strypgrepp, hota med vapen.
Psykiskt våld.	T.ex. verbala kränkningar, kontroll av post och telefon, förnedring, isolering, utpressning, skambeläggande, nedtryckande uttalanden. Även latent våld, t.ex. hot om våld eller en ständig rädsla för att våld ska uppstå.
Sexuellt våld.	T.ex. tvingas utföra sexuella handlingar hon/han inte vill ha del i.
Materiellt våld.	T.ex. förstöra ägodelar, slänga saker som personen tycker om.
Ekonomiskt våld.	T.ex. stöld av pengar, stöld av ägodelar, inte ha egna pengar, inte ha insyn i den gemensamma ekonomin, tvingas skriva på papper/uppge bankkoder, ekonomisk utpressning.
Försummelse.	Gäller äldre och personer med funktionsnedsättning. T.ex. medvetet felaktig medicinering, bristande hygien, lämna utan tillsyn, försvåra istället för att underlätta.

5. Rutiner för att tidigt upptäcka att någon utsätts för våld i nära relation

Personal inom socialtjänsten – individ- och familjeomsorg, äldreomsorg och funktionshinderomsorg - behöver ha kunskaper för att se tecken på våld i nära relation. Särskilt viktigt är att upptäcka barn som lever med våld. En del personer lever i en relation där de upplever sig allt mer kontrollerade och på olika sätt begränsade av sin partner. Det kan vara så att den enskilde upplever att det finns en risk att partners agerande övergår till våld, men att något hot om våld inte har framförts. Personen kan vara rädd att partnern ska göra illa henne/honom, eventuella barn eller djur i hemmet. För socialtjänsten är det en angelägen uppgift att tidigt upptäcka dessa personer och att erbjuda dem stöd och hjälp enligt 4 kap. 1 § SoL för att förhindra att de blir utsatta för våld.

Ett sätt är att systematiskt fråga alla klienter om förekomst av våld, så kallad screening, och inte bara i ärenden där våld misstänks vara ett problem. Det är viktigt att socialtjänsten har en beredskap för att ta emot och ge insatser till de personer som därigenom upptäcks.

6. Vuxna som utsatts för våld i nära relation

6.1 Bemötande

Socialtjänstens verksamhet ska bygga på respekt för människors självbestämmanderätt och integritet (1 kap. 1 § SoL). I ärenden som rör våld mot närstående är det viktigt att stödet inriktas på att frigöra och utveckla den utsattas egna resurser och erbjuda stöd som bygger på respekt för den enskildes behov.

Rädsla och känslor av skuld och skam kan göra det svårt för en våldsutsatt person att vända sig till utomstående för att berätta om våldet. Den drabbade kan känna sig kluven om hon/han samtidigt älskar, tycker synd om eller på andra sätt bryr sig om den eller dem som utövar våldet. Den nära relationen är alltså en grundläggande omständighet för socialtjänsten att ta hänsyn till i arbetet med att ge stöd och hjälp.

En våldsutsatt person kan vara orolig för sin egen och eventuella barns säkerhet och rädd för att inte bli trodd. Självkänsla och tilltro till den egna förmågan kan i varierande grad vara påverkad av att personen har varit utsatt för våld och kränkningar. Det är viktigt att den enskilda ges tillräckligt med tid och får bekräftelse på att det kan vara svårt att berätta allt på en gång. Ett professionellt bemötande kännetecknas av respekt, ödmjukhet samt att kunna skapa och upprätthålla en förtroendefull relation, att kunna bemöta en person i kris, hantera motstridiga intressen och konflikter samt att inte skuldbelägga.

Både kvinnor och män utsätts för våld av sina partner och andra familjemedlemmar. Det finns dock inte lika mycket kunskap om mäns utsatthet som om kvinnors. Forskningen visar att det rör sig om olika typer av våld. Kvinnor utsätts oftare än män för grovt och upprepat relationsvåld. Män som utsätts för våld i nära relationer uppger oftare att de har utsatts för psykiskt snarare än fysiskt våld. Det kan ta sig uttryck som verbala angrepp (förlöjligande och mobbning), isolering (social eller ekonomisk), svartsjuka, hot om fysiskt våld, hot om skilsmässa och förstörelse av personlig egendom.

Bilaga 1: Att tänka på vid bemötande av en våldsutsatt person.

6.1.1 Normaliseringsprocessen

I mötet med våldsutsatta personer är det värdefullt att känna till den s.k. *normaliseringsprocessen* (Eva Lundgren⁴). Lundgren beskriver processen utifrån att det är den manliga partnern som utövar våldet och en kvinna som utsätts. Samma mekanismer anses gälla även när en man utsätts för våld i nära relation.

Modellen beskriver en process där våldet på olika sätt normaliseras. Det som är gemensamt är att våldsutövaren gradvis krymper den våldsutsattas livs- och handlingsutrymme, d.v.s. personens relationer, självkänsla, åsikter, fritidsintressen och så vidare. Kontroll och isolering är starka faktorer i den nedbrytande processen.

⁴ Våldets normaliseringsprocess. Två parter – två strategier. Stockholm: ROKS. 1991.

6.1.2 Formulering i tal och skrift

Våld är en envägshandling, inte en ömsesidig handling. Det är inte något som både våldsverkaren och offret gör.

I bemötandet av såväl en våldsutsatt som en våldsutövande person samt i dokumentation är det därför viktigt att tänka på språkets betydelse. Uttryck som "destruktiv relation", "äktenskapsproblem", "partnervåld", "lägenhetsbråk" ska undvikas. Det ger en skev bild av hur våldet ser ut och lägger ansvar och skuld på den brottsutsatte.

6.2 Handläggning

6.2.1 Förhandsbedömning av den våldsutsatta

Våld i nära relationer skiljer sig i flera avseenden från andra problem som kommer till socialtjänstens kännedom. När den våldsutsatta söker sig till socialtjänsten måste handläggaren snabbt kunna göra en hot- och riskbedömning för att kunna ta ställning till om det finns ett omedelbart behov av skydd.

Förhandsbedömningen går ut på att ta ställning till om en utredning ska inledas enligt 11 kap. 1 SoL eller inte. Bedömningen innebär att nämnden bildar sig en uppfattning om den enskildes situation och inställning till att ta emot hjälp. Om det en vuxen person utan barn ej vill ha kontakt med socialtjänsten, bör denna uppmuntras till att vid behov återkomma för att söka stöd.

I socialtjänstlagen finns inga bestämmelser om hur lång tid en förhandsbedömning får ta, men ur rättssäkerhetssynpunkt krävs att förhandsbedömningen inte drar ut på tiden. Detta är särskilt viktigt när det handlar om våld i nära relationer, eftersom det kan finnas behov av akuta insatser. Skyndsamhetskrav gäller enligt 11 kap. 1 § SoL.

Om förhandsbedömningen leder till att *inte* inleda en utredning ska detta dokumenteras. Av dokumentationen ska det framgå att en utredning inte inleds, motivet till detta, datum samt namn och befattning på den person som gjort ställningstagandet. Allt detta antecknas på den handling som initierat förhandsbedömningen och tillförs antingen en existerande personakt eller sätts in i en pärm för handlingar som inte har föranlett något ärende hos nämnden.

6.2.2 Utredning enligt 11 kap. 1 § SoL

Socialnämnden ska utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden (11 kap. 1 § första stycket SoL). En utredning enligt 11 kap. 1 § SoL får inte inledas mot den berörda personens vilja. När det gäller en person som utsatts för våld i nära relation ska utredningen handla om behov av insatser utifrån våldsutsattheten. En utredning består av kartläggning, bedömning av behov och förslag till individuellt anpassade insatser. Den information som ligger till grund för kartläggningen inhämtas direkt från den enskilde, från eventuell tidigare dokumentation, strukturerade metoder och bedömningsinstrument. Om uppgifter inhämtas från andra myndigheter eller enskilda ska det finnas samtycke från den berörda personen.

Nämnden kan inte med hänvisning till att en utredning pågår låta bli att vidta nödvändiga åtgärder. Om den enskilde behöver någon insats under utredningstiden ska frågan utredas och avgöras genom ett särskilt beslut. Socialnämndens insatser för den enskilde ska utformas och genomföras tillsammans med honom eller henne (3 kap. 5 § SoL).

Handläggning av ärenden som rör enskilda ska dokumenteras (11 kap. 5 § SoL). Dokumentationen ska ange beslut och åtgärder som vidtas i ärendet samt faktiska omständigheter och händelser av betydelse. Dokumentera personens berättelse om händelseförloppet och eventuella skador. Dokumentationen är nödvändig om personen återkommer till socialtjänsten och kan användas som stödbevisning (även t.ex. mail, sms, foton på skador) vid en eventuell rättsprocess.

En utredning enligt 11 kap. 1 § första stycket SoL ska leda fram till ett beslut: att ärendet avslutas utan åtgärd, att ansökan avslås eller att beslut om bistånd fattas. Beslutet ska innehålla information om hur man kan överklaga.

6.2.3 Utredningsmall

Vid utredning av en person som utsatts för våld i nära relationer kan mallen i *bilaga 2* användas. Mallen ger en struktur för att utreda behoven och dokumentera det beslut som fattas.

I alla typer av ärenden som rör en våldsutsatt person bör socialnämnden, med anledning av våldet, bl.a. utreda

- vilket behov personen har av stöd och hjälp akut,
- våldets karaktär och omfattning,
- risken för att personen ifråga kommer att utsättas för ytterligare våld,
- hur personens nätverk ser ut,
- vilket behov personen har av stöd och hjälp på kort och lång sikt,
- om något barn har bevittnat våldet.⁵

Vid misstanke om hedersrelaterat våld och förtryck är det viktigt att vid kartläggning av nätverket tänka på att flera familje- och släktmedlemmar kan vara delaktiga i utövningen av förtrycket. Handläggare kan i denna typ av ärenden vända sig till Origo, resurscentrum mot hedersrelaterat förtryck och våld, för råd och stöd (se p. 13).

Bilaga 3 ger stöd för säkerhetsplanering.

Socialtjänsten har ansvar för att utreda en våldsutsatt persons behov av stöd och hjälp oavsett om våldet är polisanmält eller inte.

6.2.4 Bedömningsmetoder som stöd för arbetet

Forskningen pekar på att strukturerade risk- och skyddsbedömningar är att rekommendera. Socialstyrelsen har tagit fram standardiserade bedömningsmetoder

⁵ SOSFS 2009:22 om socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor samt barn som bevittnat våld

till stöd för socialtjänstens arbete med våldsutsatta kvinnor, FREDAs, för att synliggöra våldet och göra riskbedömningar för fortsatt våld.

- FREDAs-kortfrågor är ett stöd att våga fråga om våld i enskilda ärenden.
- FREDAs-beskrivning är en hjälp att få en uppfattning om karaktären på det våld som förekommit eller förekommer.
- FREDAs-farlighetsbedömning hjälper socialtjänsten att bedöma risken för fortsatt utsatthet och ska finnas som underlag för att bedöma behov av ökat skydd.

Om en enhet inom socialtjänsten är intresserad av att använda FREDAs ska anmälan göras till FREDA@socialstyrelsen.se. Socialstyrelsen gör en överenskommelse med socialtjänsten, för att på så sätt få tillbaka erfarenheter av metoden i reguljär verksamhet. Socialstyrelsen framhåller att det innebär ett förändringsarbete att börja använda standardiserade bedömningsmetoder och att det kräver kompetens hos personalen samt organisatoriskt stöd och ledarskap.

<http://www.socialstyrelsen.se/nyheter/2012oktober/nyabedomningsmetoderforarbetemotvaldinararelationer>

Ett annat riskbedömningsinstrument är SARA. För riskbedömning när det gäller hedersrelaterat våld finns Patriark samt "Våld och kontroll i hederns namn" som tagits fram av Kruton (Stockholms stads skyddade boende & Stöd- och rådgivningscenter).

6.2.5 Uppdrag och genomförandeplan

Socialnämndens insatser ska utformas och genomföras tillsammans med den enskilde. Om insatsen ska genomföras av någon annan än den som handlagt ärendet, t.ex. en kvinnojour, ska ett uppdrag lämnas till den utförare som ska genomföra insatsen. Uppdraget utgår från beslutet om insats och den enskildes behov och är ett avtal mellan handläggaren och utföraren. Det är viktigt att uppdraget/beställningen är tydligt formulerat så att det klart framgår *vad* insatsen ska innehålla.

Utföraren ska tillsammans med den enskilde upprätta en genomförandeplan som mer i detalj beskriver *hur* insatsen ska genomföras. Av planen bör bland annat framgå

- vilka mål som gäller för insatsen eller delar av den
- när och hur insatsen eller delar av den ska genomföras
- när och hur planen ska följas upp

Handläggaren ska granska att den upprättade genomförandeplanen överensstämmer med beställningen.

6.3 Insatser till stöd för den våldsutsatta enligt 4 kap. 1 § SoL

Vid bedömning av insatser ska hänsyn tas till dels risknivå, dels stöd- och behandlingsbehov. Därtill bör den våldsutsattas grad av motivation till förändring vägas.

I många fall vet inte personen vilka möjligheter till stöd och skydd som finns. Personen behöver därför information om vilka olika insatser som finns. Syftet med insatsen är att våldet ska upphöra och att den ska bidra till att stärka våldsutsatta.

En viktig förebyggande åtgärd för att den våldsutsatta och eventuella barn inte ska utsättas för upprepat våld, är att partnern får stöd att bearbeta sin våldsproblematik.

6.3.1 Skyddat boende för kvinnor

Om en våldsutsatt kvinna är i akut behov av stöd och skydd bör socialtjänsten erbjuda henne placering i ett skyddat boende, som är bemannat med kvalificerad personal och har skyddsanordningar, t.ex. lås, larm och bevakning. Det räcker dock inte alltid med hög säkerhet när det gäller skalskyddet. För att tillgodose en kvinnas behov kan det krävas ett boende, som har personal som är kvalificerad att möta kvinnans behov av psykologiskt stöd.

När en kvinna väljer att ta med sig barn till boendet gör hon det på eget ansvar. Ett boende ska då väljas som kan ge stöd till barnet. Barn- och ungdomsenheten ska omgående informeras, vilken *alltid* ska fatta beslut om att inleda barnavårdsutredning enligt 11 kap. 1 och 2 §§ SoL. I detta skede ska den andra föräldern, om denne är vårdnadshavare, enligt grundregeln genast underrättas om att utredning inleds och skälen för detta. En ändring i socialtjänstlagen 11 kap. 2 § 3 stycket från 1 januari 2013 medger dock att man kan avvakta med detta om det finns särskilda skäl.

Om den andra föräldern är vårdnadshavare och vill veta var barnet finns får socialnämnden upplysa denne om att socialtjänsten inte har placerat barnet samt ta ställning till om de uppgifter som finns om barnet, efter en sekretessprövning enligt 12 kap. 3 § OSL, kan lämnas ut till vårdnadshavaren. Om föräldern ändå vill få kontakt med barnet kan socialnämnden, om det är till barnets bästa, försöka motivera denne att avvakta socialnämndens utredning av barnets behov av stöd och hjälp. Om det är barnets förälder som utövat våldet kan socialnämnden motivera denne att söka hjälp för sin våldsproblematik och bör erbjuda honom råd och stöd utifrån barnets behov (SOSFS 2009:22).

Vuxenhandläggare och barnhandläggare ska ha ett nära samarbete kring en mamma och barn som befinner sig på ett skyddat boende. Barnhandläggaren ska försäkra sig om att barnens förskole- och skolsituation löses snarast och på ett säkert sätt.

Vid placering i skyddat boende ska socialtjänsten upprätta ett avtal med boendet. Använd avtalsmallen för individuella placeringar som finns på *Intranätet: Intern service/Blanketter/Stadens blanketter/Upphandling*.

Beträffande genomförandeplan och uppdrag, se 6.2.5
Se även "Samverkan med kvinnojourer", 11.1

En förteckning över flertalet kvinnojourer/skyddade boenden inom Stockholms län finns på: *Intranätet: I min yrkesroll/Verksamhet/Individ och familj/Riktlinjer*.

6.3.2 Tillfälligt boende för män som utsätts för våld

Kruton har ett skyddat boende för ungdomar/unga vuxna som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. I övriga fall då våldsutsatt man har skyddsbehov, kan detta lösas genom t.ex. placering på hotell eller i jourlägenhet, om stadsdelsförvaltning har tillgång till detta. Till insatsen bör vid behov knytas stöd och rådgivning.

I de fall en våldsutsatt man väljer att ta med sig sina barn till ett tillfälligt boende gäller samma som under 6.3.1. Barn- och ungdomsenheten ska omgående informeras, vilken *alltid* ska fatta beslut om att inleda barnavårdsutredning. Vuxenhandläggare och barnhandläggare ska ha ett nära samarbete. Barnhandläggaren ska försäkra sig om att barnens förskole- och skolsituation löses på ett säkert sätt.

6.3.3 Råd och stöd

Våldsutsatta kvinnor och män kan erbjudas följande.

- Stödsamtal kan ges både enskilt och i grupp. Samtalen utgår bl.a. från våldet och dess konsekvenser för att förstå, motivera och stärka den våldsutsatta till ett liv utan våld. I samtalen synliggörs våldet och det blir tydligt var ansvaret för våldet ligger. Våldet sätts i ett sammanhang både på ett individuellt plan och i relation till samhällsstrukturen.

Samtalsmetoden motiverande samtal (eng. Motivational Interviewing – MI) har utvecklat ett förhållningssätt och verktyg som syftar till att öka klientens motivation och hantera dennes motstånd mot en förändring. Metoden har visat sig vara användbar även vid ärenden där det förekommer våld, speciellt när personen är ambivalent till relationen.

- Samhällsinformation. Den våldsutsatta ska få bästa möjliga underlag för att kunna fatta ett beslut. Bl.a. information om rättigheter och skyldigheter utifrån den aktuella situationen. Länkning till andra stödåtgärder; gruppverksamhet, psykiatri, etc.
- Praktiskt stöd. T.ex. stöd i myndighetskontakter, rättegångsstöd i brottsmålet, ansökan om äktenskapsskillnad, intyg för ansökan om skyddade personuppgifter.

Det är viktigt att vara uppmärksam på att en person som utsatts för våld kan utveckla olika stress-, kris- och traumareaktioner. I dessa fall ska socialtjänsten förmedla kontakt med hälso- och sjukvården.

6.3.4 Kontaktperson

Kontaktperson kan vara en lämplig insats på längre sikt för att bryta isolering och beroende när det gäller t.ex. ungdomar som utsätts för hedersrelaterat förtryck och våld samt kvinnor som är nyanlända till Sverige.

6.3.5 Ekonomiskt bistånd

Socialtjänsten bör ha beredskap för att kunna handlägga ett ärende om ekonomiskt bistånd som är akut och avser en våldsutsatt person (SOSFS 2009:22). Av Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2003:5) framgår i vilka fall våld eller andra övergrepp av närstående särskilt bör beaktas vid bedömningen av den enskildes rätt till ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen.

Om den våldsutsatta är i behov av ekonomiskt bistånd ska handläggaren förmedla kontakt med enheten för försörjningsstöd. I det akuta skedet är skyddsbehovet det primära och tillfälligt ekonomiskt bistånd kan beviljas utan sedvanlig prövning av den skyddsbehövandes egna ekonomiska förutsättningar. Vid bedömning av rätten till bistånd i form av exempelvis placering i skyddat boende i den akuta situationen får den våldsutsattas ekonomi inte avgöra om behövliga biståndsinsatser ska beviljas eller ej.

Se vidare:

- Handläggning av ekonomiskt bistånd. Riktlinjer.
Intranätet: I min yrkesroll/Verksamhet/Individ och familj/Riktlinjer.

6.4 Insatser från andra

6.4.1 Rättsväsendet

Om den våldsutsatta har gjort en polisanmälan har denna oftast rätt till ett målsägandebiträde som kan vara till stöd och hjälp under både förundersökning och rättegång. Åklagaren kan besluta om kontaktförbud (tidigare kallat besöksförbud), vilket innebär förbud för den person som utövar våld att söka upp eller ta kontakt med den våldsutsatte. Kontaktförbudet kan också avse förbud att vistas i närheten av bostaden eller arbetsplatsen

Exempel på andra skyddsåtgärder är personskydd, trygghetstelefon och brottsofferstöd.

Mer information finns på www.polisen.se och www.brottsoffermyndigheten.se

6.4.2 Skyddade personuppgifter

Skatteverket är den myndighet som beviljar skyddade personuppgifter och kvarskrivning. En del personer som söker stöd hos socialtjänsten på grund av att de har utsatts för våld kan vara i behov av skyddade personuppgifter. Socialtjänsten kan bistå med intyg till Skatteverket.

Det är viktigt att det finns beredskap hos kommunen att möta vuxna och barn som lever med skyddade personuppgifter samt att det finns ett säkerhetstänkande i hanteringen av bl.a. handlingar, så att inte sekretessbelagda uppgifter kommer ut.

Se vidare:

- ”Hantering av ärenden med skyddade personuppgifter. Anvisningar för handläggning av ärenden och genomförande av insatser inom individ- och familjeomsorgen, äldreomsorgen och stöd och service till personer med funktionsnedsättning.”. Beslut i kommunstyrelsen den 27 april 2011.

- Intranätet: I min yrkesroll/Verksamhet/Individ och familj/Riktlinjer.*
- Socialstyrelsens meddelandeblad: Skyddade personuppgifter (2005)

7. Vuxna som utövat våld i nära relation

7.1 Bemötande

Socialtjänstens verksamhet ska bygga på respekt för människors självbestämmanderätt och integritet (1 kap. 1 § SoL). Bemötande av våldsutövare kräver speciell kunskap om våldets mekanismer. Det är viktigt att respektera personen och att visa empati, samtidigt som man måste behålla inställningen om att våldsutövaren är ansvarig för våldet. Detta dock utan att hamna i en diskussion om skuldfrågan. Våldets konsekvenser för den våldsutsatta, eventuella barn och våldsutövaren själv ska tydliggöras, samtidigt som tilltro ges till att personen kan förändra sitt våldsbeteende.

Grundaren av och ledaren för Alternativ till våld i Norge – ATV, Per Isdal⁶, beskriver olika förklaringsmodeller till våld. Dessa bör handläggaren ha i beaktande vid bemötandet av en våldsutövare.

Osynliggörandet har ansetts vara den viktigaste förklaringen till att våldet ständigt kan fortgå. Genom att våldet negligeras, glöms och inte problematiseras kan det härskas nästan som det vill. Synliggörandet är den viktigaste åtgärden i kampen mot våldet, både för den utsatta och för utövaren. För utövaren kan det vara svårt och obehagligt att förhålla sig till sitt eget våld, det skapar skamkänsla.

Normalisering utgör en annan förklaring som går ut på att göra ett fenomen så vanligt eller omärkligt att det inte finns någon orsak till att problematisera det. Detta försvårar ett förändringsarbete med personer som utövar våld. Det är på alla plan ett viktigt förebyggande arbete att avnormalisera våld som handling.

Externalisering torde vara det vanligaste sättet att skapa en mening med våldet. I detta sammanhang betyder det att förklara egna handlingar med förhållanden utanför sig själv. Genom externalisering konstruerar våldsutövaren en form av offerupplevelse, där han eller hon får en benägenhet att se sig själv som den kränkte eller förolämpade.

Förnekande, bagatellisering och minimalisering går ut på att reducera våldet till något så litet eller oväsentligt att det inte längre utgör något problem. Därmed är det egentligen inte något att bry sig om.

7.2 Handläggning

7.2.1 Förhandsbedömning av våldsutövaren

Socialtjänsten får vanligtvis kännedom om att en person utövat våld i nära relation i samband med att den våldsutsatta ansöker om bistånd, att en barnavårdsutredning inleds eller att en polisanmälan inkommer. Socialtjänsten ska då kontakta våldsutövaren och motivera denne att söka hjälp för sitt våldsbeteende samt informera om de möjligheter till stöd och behandling som finns.

Förhandsbedömningen går ut på att ta ställning till om en utredning ska inledas enligt 11 kap 1 SoL eller inte. Bedömningen innebär att nämnden bildar sig en

⁶ Meningen med våld. Per Isdal, 2001

uppfattning om den enskildes situation och inställning till att ta emot hjälp. En utredning enligt 11 kap. 1 § SoL får inte inledas mot den berörda personens vilja.

I socialtjänstlagen finns inga bestämmelser om hur lång tid en förhandsbedömning får ta, men ur rättssäkerhetssynpunkt krävs att förhandsbedömningen inte drar ut på tiden. Detta är särskilt viktigt när det handlar om våld i nära relationer, eftersom det kan finnas behov av akuta insatser. Skyndsamhetskrav gäller enligt 11 kap 1 § SoL.

Om förhandsbedömningen leder till beslutet att *inte* inleda en utredning ska detta dokumenteras. Av dokumentationen ska det framgå att en utredning inte inleds, motivet till detta, datum samt namn och befattning på den person som gjort ställningstagandet. Allt detta antecknas på den handling som initierat förhandsbedömningen och tillförs antingen en existerande personakt eller sätts in i en pärm för handlingar som inte har föranlett något ärende hos nämnden.

Orsaken till att utredning inte ska inledas, kan vara att behovet kan tillgodoses genom en serviceinsats eller genom annan huvudman. Det kan också handla om att personen inte önskar kontakt. Om det är en vuxen person utan barn som ej önskar stöd, bör socialtjänsten uppmuntra denne att vid behov återkomma för att söka stöd.

7.2.2 Utredning enligt 11 kap 1 § SoL

Beträffande utredning, uppdrag och genomförandeplan, se 6.2, "Vuxna som utsatts för våld i nära relation"

Utredningsmallen i bilaga 2 kan användas i tillämpliga delar. Frågeställningarna i mallen är i huvudsak lika relevanta för en person som utövar våld, som för den som utsätts för våld. Det är viktigt att göra en bedömning av hur våldet sett ut, hur farlig personen kan vara för närstående, om det finns barn m.m.

7.2.3 Våldsutövarens föräldraförmåga - barnperspektivet

Om den våldsutövande personen är förälder är det viktigt att få denne att inse att våldshandlingarna också drabbar barnen. Att utsätta barnen för att se, höra och på andra sätt uppleva våld och dess konsekvenser innebär i sig en form av psykisk barnmisshandel. Även om våldsutövaren inte utsätter barnet direkt brister denne i sin omsorgsförmåga. Den våldsutövande föräldern har ett ansvar för att skydda barnen.

Att bedöma vårdnadshavarens föräldraförmåga utifrån olika aspekter är en central del i en barnavårdsutredning. Om våldsutövaren har vårdnad om eller umgänge med barn, ska denne erbjudas råd och stöd utifrån barnets behov. När det finns misstanke om att ett barn bevittnat eller upplevt våld bör båda föräldrarnas uppfattning om våldets konsekvenser för barnet utredas.

SKL (Sveriges Kommuner och Landsting) har tagit fram en kunskapsöversikt med en sammanställning av olika aspekter att ta hänsyn till när det gäller att utreda

våldsutövande pappors föräldraförmåga⁷. Kunskapsöversikten beskriver följande punkter, observera att dessa gäller även i de fall en mamma utövar våld:

- i vilken grad mannen utsatt mamman för fysisk fara
- hur det tidigare våldet mot barnen sett ut, inklusive i vilken mån det förekommit sexuella övergrepp eller andra gränsöverskridanden,
- i vilken grad mannen förnekar, minimaliserar eller försvarar det våld han använt,
- graden av kontroll riktad mot mamman och psykisk grymhet riktad mot mamman och barnen
- graden av likgiltighet inför att barnen skadats när mamman utsätts för våld,
- i vad mån pappan använt barnen som vapen och eller undergrävt mamma-barnrelationen.

Det finns även andra aspekter som tydligare sätter föräldraförmågan i fokus. Som i vilken omfattning föräldern tidigare varit frånvarande eller utsatt barnen för bristande omsorg, samt i vilken utsträckning han/hon förnekar våldets konsekvenser för barnets välbefinnande och sitt eget ansvar för detta.

7.3 Insatser för våldsutövare

Gemensamt för de verksamheter som finns för personer som utövar våld i nära relationer är att våldet utgör en säkerhetsrisk för partner och barn. Målet är att våld, kontroll och förtryck ska upphöra och istället ska våldsutövarna hitta alternativa handlingsätt.

Några av de insatser som finns är följande, vilka i huvudsak har använts när det gäller våldsutövande män.

- Alternativ till våld ATV, som utarbetats i Norge, är en av de tydligaste inspirationskällorna för arbetet med våldsutövande män. Grundläggande antaganden är att utövaren har ansvar för det våld som utövas, att våld är könsrelaterat och att det är ett sätt att hantera och reagera på en subjektiv känsla av vanmakt och maktlöshet. ATV:s metod består i korthet av fem faser som förkortas VASKA: våld, ansvar, sammanhang, konsekvens och alternativ.
<http://atv-stiftelsen.no/>

- Stödsamtal kan ges både enskilt och i grupp. I samtalen synliggörs våldet, det blir tydligt var ansvaret för våldet ligger och konsekvenserna av våldet.

Motiverande samtal, MI, är ett centralt inslag i både gruppmodeller och vid individuella insatser. Det går bland annat ut på att personen ska inse att hon/han har ett problem. MI syftar till att öka personens motivation och hantera dennes motstånd mot en förändring.

- Caring Dads är särskilt inriktad för våldsutövande pappor. Det är ett manualbaserat grupprogram som vänder sig till våldsutövande pappor som utövat våld mot barn och/eller barnets mamma.

⁷ Våldsförebyggande arbete med män, en Kunskapsöversikt, sid 53. SKL.

7.3.1 Partnerkontakt

Det är angeläget att insatserna för våldsutövare har ett säkerhetsperspektiv när det gäller deras partner och barn. När socialtjänsten arbetar med en persons våldsproblematik ska därför en partnerkontakt alltid tas med den våldsutsatta. Partnerkontakt innebär att den utsatta får en egen kontaktperson under tiden som den våldsutövande får behandling. Denna person ska kunna förmedla viss kontakt om våldsutövarens behandling till partnern samt föra information från den våldsutsatta vidare till den som behandlar våldsutövaren. Om den våldsutsatta personen fortfarande lever med våldsutövaren, kan denna lämna information som kan vara viktig behandlingen. Den våldsutsatta ska få en realistisk bild av våldsutövarens förändringsmöjligheter.

Partnerkontakt är frivillig för den våldsutsatta, men obligatoriskt för våldsutövaren. Detta för att försäkra sig om att våldet inte fortsätter under behandlingstiden.

7.3.2 Våldsutövaren lämnar den gemensamma bostaden

I de fall personerna lever tillsammans bör socialtjänsten arbeta för att motivera den våldsutövande partnern att lämna det gemensamma boendet, så att den våldsutsatta partnern och barnen kan bo kvar. Ur ett barnperspektiv är det bättre att den som utövar våld lämnar hemmet än att den våldsutsatta och barnen gör det. Barnen behöver då inte ryckas upp ur sin vanliga miljö och kan gå kvar i sin förskola/skola.

Den våldsutsatta kan bo kvar i den gemensamma bostaden endast under förutsättning att det inte innebär någon risk för ytterligare våld. En säkerhetsplanering bör genomföras i samråd med socialtjänsten och/eller Polisen i de fall en polisanmälan gjorts.

8. Barn som upplevt våld eller andra övergrepp mellan närstående vuxna

Våld eller övergrepp mellan närstående vuxna är ett övergrepp även mot barnen, och det är oerhört viktigt att synliggöra dessa barn. Det har i olika sammanhang framkommit att barn som bevittnat våld inte uppmärksammas tillräckligt, vilket kan innebära att de inte får stöd och hjälp i den utsträckning de skulle behöva. En del praktiker och forskare framhåller att det för barn kan innebära ett trauma att bli vittne till våld. Att barn utsätts för traumatiserande händelser i sitt hem innebär extra påfrestning, bland annat genom att hemmet därmed inte längre är en lika trygg plats för barnet. Våldsutövare måste av nödvändighet genomgå en förändringsprocess om de ska fortsätta vara trygga föräldrar för sina barn. Våldsutövarens ansvar för barnens hälsa och välbefinnande har kommit i skymundan, fokus har varit på den våldsutsattas omsorgs- och föräldraförmåga.⁸

Det måste finnas ett tydligt barnperspektiv i alla utredningar av vuxna som utsätts för våld alternativt vuxna som utövar våld.

8.1 Utredning

Barnavårdsutredningar ska utföras av barn- och ungdomsenheten i enlighet med riktlinjerna för handläggning och dokumentation av barn- och ungdomsärenden.

När socialtjänsten utreder ett ärende om våld i nära relation och får kännedom om att det finns barn, ska barn- och ungdomsenheten alltid informeras. I dessa fall ska *alltid* beslut fattas om att inleda en utredning enligt 11 kap. 1 och 2 §§ SoL. Utredningen till skydd och stöd för ett barn ska ha en klar inriktning på barnets situation, behov och hur dessa ska tillgodoses. En väsentlig del av utredningen är därför att barnet självt får möjlighet att berätta vad det har bevittnat och hur det upplevt våldet. Det är även viktigt att utreda föräldrarna för att reda på deras insikt om vilka konsekvenser våldet kan medföra för barnet. Fokus ska vara på barnets behov och föräldrarnas förmåga att tillgodose dem.

Om den våldsutsatta och/eller våldsutövaren varit i kontakt med handläggare inom socialtjänsten för att få stöd och hjälp på grund av våldet, bör denne anlitas som referensperson i barnavårdsutredningen.

Barnavårdsutredningar vid misstanke om hedersrelaterat förtryck och våld sker i enlighet med riktlinjerna för handläggning och dokumentation av barn- och ungdomsärenden.

⁸ Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik. Gothia förlag

9. Kompetens inom socialtjänsten 3 kap. 3 § andra stycket SoL

Socialtjänstens organisation ska säkerställa att vuxna och barn som utsätts för våld i nära relationer uppmärksammas inom hela socialtjänsten och får den hjälp och det stöd som de behöver. Det är angeläget att kompetens finns i hela organisationen, inte bara hos någon enstaka person eller funktion, samt att strukturer och funktioner är hållbara över tid.

All personal som arbetar med handläggning och uppföljning av ärenden enligt socialtjänstlagen bör ha teoretiska kunskaper inom området våld eller andra övergrepp av eller mot närstående samt förmågan att praktiskt tillämpa dessa kunskaper (SOSFS 2009:22). Med "all personal" avses personal inom individ- och familjeomsorg, t.ex. barn- och familjeenhet, familjerätt, enhet för ekonomiskt bistånd, äldreomsorg eller för personer med funktionsnedsättning och missbruks- och beroendeenhet. De bör ha teoretiska kunskaper för att *initialt* kunna göra en bedömning om det finns en omedelbar risk för att personen drabbas av våld eller hot om våld.

Om den initiala bedömningen visar att det finns risk för hot eller våld bör den så snart som möjligt kompletteras med en *strukturerad* bedömning, som görs av handläggare som har kompetens för detta. Det är lämpligt att använda en checklista som innehåller ett antal bedömningspunkter/riskfaktorer som enligt forskning har visat sig ha betydelse för framtida våld.

Se 6.2.4 Bedömningsmetoder som stöd för arbete.

I särskilt komplicerade ärenden, t.ex. hedersrelaterat förtryck och våld eller personer med funktionsnedsättning, kan det behövas *fördjupad* bedömning som kräver stöd av personal med särskild kompetens inom området.

10. Intern samverkan och organisation

10.1 Samverkan inom stadsdelsnämnden

Av 3 kap. 3 § SoL följer att socialnämnden har ansvar för att organisera arbetet så att det främjar personalens arbete och användandet av metoder som bygger på den bästa tillgängliga kunskapen.

Ett ärende som handlar om våld i nära relationer kan aktualiseras inom socialtjänstens alla verksamhetsområden, t.ex. ekonomiskt bistånd, barn- och ungdom, äldreomsorg, funktionsnedsättning. Varje stadsdelsnämnd måste utarbeta tydliga, skriftliga rutiner för hur samverkan inom nämnden ska ske för att ge stöd och hjälp till våldsutsatta vuxna och barn samt våldsutövare. Det ska vara ett levande dokument som utvärderas och vid behov revideras och som medarbetarna har kunskap om. Inom nämnden ska det finnas ett gemensamt synsätt när det gäller våld i nära relationer. Om ett ärende handläggs på fler än en enhet, måste det klargöras vilken enhet som

- utreder när en person utsatts för våld alternativt utövat våld
- fattar beslut om insatser
- följer upp

Alla som lever med våld ska få stöd och hjälp – den våldsutsatta, våldsutövaren och eventuella barn. Var och en ska ha en egen handläggare och dessa handläggare ska samråda för att nå bästa möjliga lösning för samtliga inblandade.

Vid en barnavårds- och familjerättsutredningar är det lämpligt att ta referenser från de handläggare som utrett den våldsutsatta och/eller våldsutövaren.

En våldsutsatt person som är i akut behov av skydd har i många fall inte medel för att klara den första tiden i skyddat boende. Det måste finnas väl upparbetade rutiner för hur ekonomiskt bistånd snabbt ska kunna utbetalas till den våldsutsatta.

10.1.1 Samhandläggning kring särskilt utsatta grupper

I fråga om våld av närstående är vissa grupper särskilt sårbara, bland annat på grund av att de ofta står i stark beroendeställning till den person eller de personer som utövar våldet. Exempelvis hedersrelaterat våld och förtryck, som kräver särskild kompetens både när det gäller stöd till den våldsutsatta och förståelse för de sammanhang där denna typ av våld uppstår. Inom staden finns verksamheter som kan ge råd och stöd i denna typ av ärenden, se avsnitt 12.

Andra särskilt utsatta grupper där utsattheten kan se annorlunda ut och stödinsatserna kan behöva utformas på ett annat sätt är

- äldre personer
- personer med funktionsnedsättning
- personer med missbruksproblematik

I dessa fall måste den interna samverkan fungera bra, så att den våldsutsatta får det stöd och skydd som motiveras av våldet. Det kan krävas samhandläggning, dvs. att handläggare från olika enheter bedömer en våldsutsatt persons ärende utifrån

sina specifika ämnes- och kompetensområden. Om det t.ex. gäller en våldsutsatt kvinna med missbruks- och beroendeproblematik kan våldet och missbruket utredas parallellt och utmynna i en bedömning av insatser för såväl våldsutsattheten som missbruket. I vissa fall kan insatserna vara gemensamma, i annat fall är det viktigt att de samordnas.

Samma sak gäller vid handläggning av ärenden som avser våldsutsatta äldre personer och personer med funktionsnedsättning. Handläggarna från de olika enheterna behöver tillsammans träffa personen och bedöma hela dennes situation och behov av stöd och hjälp.

Detta gäller även när någon utsätts för våld eller andra övergrepp av t.ex. av hemtjänstpersonal eller personal på särskilda boenden. Våldets konsekvenser är desamma för dessa personer och de ska ha tillgång till samma stöd och hjälp som andra våldsutsatta. Det bör noteras att det i enlighet med *Lex Sarah* är arbetsgivarens ansvar att vidta åtgärder när det gäller den personal som utsatt en person för våld.

Riktlinjerna inom individ- och familjeomsorg, t.ex. för personer med funktionsnedsättning, missbruk och barn och ungdom, samt för äldreomsorgen ska koordineras med föreliggande riktlinjer och tydligt beskriva och utarbeta rutiner för hur samverkan mot våld i nära relationer ska ske.

11. Extern samverkan

Insatser från enbart socialtjänsten räcker inte, utan flera aktörer måste engageras i arbetet mot våld i nära relationer och till stöd för barn som upplevt våld. Kommunen har det yttersta ansvaret, men andra aktörer måste ta sitt ansvar och agera utifrån sin unika kunskap och sitt särskilda uppdrag.

Samverkan måste vara strukturerad för att fungera både på övergripande nivå och i enskilda ärenden. Socialtjänsten har det övergripande ansvaret för att samverkan fungerar. Socialtjänsten, polisen och hälso- och sjukvården, som har myndighetsansvar, bör utgöra kärnan i samverkan och bilda en samverkans-/styrgrupp. Gruppen tar fram en samverkansplan som ska beslutas på politisk nivå samt prioriteras och förankras inom varje myndighet. Andra myndigheter, kvinnojourer m.fl. ska inbjudas att ansluta sig till samverkansplanen.

Samverkansplanen bör innehålla svar på följande frågor.

- Målgruppen/erna - för vilka ska samverkan ske?
- Vilka resultat/mål för målgruppen ska uppnås? Vilken förändring/förbättring förväntas ske.
- Vilka aktiviteter är nödvändiga för att uppnå målen? Varje myndighet tillför sina specifika resurser, kompetenser och kunskaper.
- Vilka indikatorer ska mäta i vilken utsträckning de förväntade målen uppnås?

En förutsättning för att samverkan *mellan* myndigheterna ska fungera, är att det *inom* varje myndighet finns väl fungerande interna strukturer för arbetet mot våld i nära relationer.

Socialtjänsten ska se till att det finns rutiner som tydliggör vem som har ansvaret för samarbetet kring den enskilde och för hur samarbetet ska gå till. För att underlätta samarbetet är det lämpligt att upprätta en förteckning med namn och kontaktuppgifter på relevanta personer inom varje myndighet/organisation. Denna ska uppdateras kontinuerligt.

Att flera myndigheter samverkar i samrådsgrupper eller på annat sätt påverkar inte den sekretess som råder mellan myndigheter och mellan självständiga verksamhetsgrenar inom en och samma myndighet. I en samrådsgrupp företräder varje tjänsteman sin myndighet eller sin verksamhetsgren. Det innebär att varje representant för en myndighet eller verksamhetsgren måste ha inhämtat samtycke från den enskilde att uppgifter lämnas ut.

11.1 Samverkan med kvinnojourer

Kvinnjourerna är oerhört viktiga samarbetspartners för socialtjänsten. De gör ett mycket betydelsefullt arbete för att skydda, stödja och hjälpa våldsutsatta kvinnor och deras barn genom skyddat boende, stödsamtal och olika gruppverksamheter.

När socialnämnden beviljar en kvinna bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL, t.ex. i ett skyddat boende på en kvinnojour, har nämnden uppdragit åt föreningen att genomföra en beslutad insats. Föreningen har genom att ta emot den enskilda kvinnan godtagit uppdraget att utföra insatsen enligt SoL. Att en förening utför insatser enligt socialtjänstlagen på uppdrag av nämnden frångår inte nämnden dess ansvar för att insatserna är av god kvalitet både när det gäller biståndsbeslutade insatser enligt 4 kap 1 § SoL som insatser utan biståndsbeslut enligt 3 kap. 1 § SoL.

När en ideell förening utför socialtjänstinsatser gäller samma regelverk som för socialtjänsten, bl.a. dokumentationsskyldighet, lex Sarah och kvalitet.

Vid placeringar i skyddade boenden ska socialtjänsten upprätta ett avtal med kvinnojouren. Använd avtalsmallen för individuella placeringar som finns på *intranätet: Intern service/Blanketter/Stadens blanketter/Upphandling*.

Se vidare:

- Socialstyrelsens Meddelandeblad 2/2012. "Socialnämndens respektive ideella föreningars ansvar för god kvalitet m.m. vid utförandet av insatser enligt socialtjänstlagen
<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18614/2012-2-24.pdf>

12. Lex Sarah

I SoL och LSS finns bestämmelser som reglerar vissa skyldigheter för anställda och de som bedriver verksamhet när det gäller missförhållanden och påtaglig risk för missförhållanden i verksamheten. Skyldigheterna gäller både i kommunalt och yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet samt i verksamhet vid Statens institutionsstyrelse. Lex Sarah är en del av det systematiska kvalitetsarbetet som enligt 3 kap 3 § SoL och 6 § LSS ska bedrivas (Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete, SOSFS 2011:9). Syftet

med lex Sarah är att verksamheten ska utvecklas och att missförhållanden ska förebyggas samt, om de ändå uppstår, rättas till (prop. 2009/10 131). Målet är att den enskilde får insatser av god kvalitet och skyddas från missförhållanden. Bestämmelserna om lex Sarah återfinns i 7 kap 6 § och 14 kap 2-7 §§ SoL, i 23 e § och 24 a-g §§ LSS samt i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd SOSFS 2011:5. Se även Socialstyrelsens Meddelandeblad Nr 6/2011.

Av 14 kap 2 § SoL och 24 a § LSS framgår att var och en som fullgör uppgifter inom socialtjänsten, vid Statens institutionsstyrelse eller enligt LSS ska medverka till att den verksamhet som bedrivs och de insatser som ges är av god kvalitet. Den som uppmärksammar eller får kännedom om ett missförhållande eller en påtaglig risk för ett missförhållande som rör den som får, eller kan komma i fråga för, insatser inom verksamheten, ska genast rapportera detta till berörd nämnd. Rapporteringsskyldigheten gäller också den som handlägger ärenden enligt socialtjänstlagen och LSS. I yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet fullgörs rapporteringsskyldigheten till den som bedriver verksamheten. Ett missförhållande eller en påtaglig risk för ett missförhållande ska dokumenteras, utredas och avhjälpas eller undanröjas utan dröjsmål.

Ett allvarligt missförhållande eller en påtaglig risk för ett allvarligt missförhållande ska snarast anmälas till Inspektionen för vård och omsorg. Anmälan ska göras av socialnämnden, eller, i yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet, av den som bedriver verksamheten. Den verksamhetsansvarige i enskild verksamhet är även skyldig att informera berörd nämnd om de missförhållanden som rapporterats och om anmälningar till Inspektionen för vård och omsorg. Nämnden är ytterst ansvarig för att den enskildes insats är av god kvalitet och har att ta ställning till om den mottagna informationen får några konsekvenser för det ingångna individuella avtalet med verksamheten.

13. Råd och stöd inom staden

Handläggare som möter våld i nära relation kan vända sig till följande enheter inom staden för att få råd och stöd.

Kriscentrum för kvinnor	08-508 25544, jourtelefon 08-429 9940
Relationsvårdscentrum	010-563 0540
Kruton, hedersrelaterat våld och förtryck	08-508 44550, 508 44558
Origo, hedersrelaterat våld och förtryck	020-25 30 00

Referenser:

- Stockholms stads program för kvinnofrid – mot våld i nära relationer 2012 - 2014. Intranätet: I min yrkesroll/Verksamhet/Individ och familj/Riktlinjer.
- Allmänna råd SOSFS 2009:22. Socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor samt barn som bevittnat våld
- Meddelandeblad december 2012. Socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld.
- VÅLD. Handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld. <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2011/vald>
- Meddelandeblad Nr 2/2012: Socialnämndens respektive ideella föreningars ansvar för god kvalitet m.m. vid utförandet av insatser enligt socialtjänstlagen. <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18614/2012-2-24.pdf>
- Våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld – Alla kommuners ansvar. Slutrapport från en nationell tillsyn 2008-2009. Socialstyrelsen och Länsstyrelserna.
- Tillsyn av socialtjänstens arbete med våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld. Länsstyrelsen i Stockholms län, 2009.
- I arbete med våldsutsatta kvinnor. Handbok för yrkesverksamma. Grände, Lundberg, Eriksson. Gothia
- Meningen med våld. Per Isdal, 2001
- Våldsförebyggande arbete med män, en Kunskapsöversikt. SKL.
- Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik. Gothia förlag, 2007
- Våldets normaliseringsprocess: Två parter – två strategier. Stockholm: ROKS. 1991
- NCK:s kunskapsbank. www.nck.uu.se/

Bilagor:

1. Att tänka på vid bemötande av en våldsutsatt person
2. Utredningsmall
3. Säkerhetsplanering för våldsutsatta personer

Att tänka på vid bemötande av en våldsutsatt person.

Våga fråga

Om personen inte själv berättar, men du misstänker att hon/han utsätts för våld, är det viktigt att våga fråga. Gå varligt fram, avsätt tid för att lyssna och tänk på att det kan vara första gången personen berättar.

Lyssna och tro

Var tydlig med att du tror på personen och att du tar våldet på allvar. Känslor av skam och skuld kan göra att personen till en början berättar bara en liten del av sanningen.

När det finns barn

Ta reda på om det finns barn och hur deras situation ser ut.

Observera

Personen befinner sig i kris och kan uppvisa olika krisreaktioner, t.ex. ge ett förvirrat eller motsägelsefullt intryck.

Skuldbelägg inte

Ifrågasätt inte den våldsutsatta och dennes handlande. Tala inte om vad hon/han ska göra. Kritisera inte våldsutövaren, då detta även kan få den våldsutsatta att känna sig kritiserad. Skuldbelägg inte den våldsutsatta om denne återvänder till våldsutövaren.

Förmedla hopp

Förmedla hopp och möjligheter. Låt den våldsutsatta själv formulera sina problem och vad hon/han vill ha hjälp med.

Polisanmälan

En våldsutsatta person ska alltid få veta att den utsatts för ett brott och har möjlighet att göra en polisanmälan. Tala om för den våldsutsatta att misshandeln inte är dennes fel och att ingen har rätt att bruka våld mot henne/honom.

Tolkbehov

Använd inte anhöriga eller vänner som tolk. Använd alltid professionell tolk, eventuellt telefontolkning. Låt den våldsutsatta personen se tolkens namn och godkänna denne.

Förslag på utredningsmall enligt 11 kap. 1 § socialtjänstlagen (SoL).

Texten efter vissa rubriker är valbar och bör raderas om den ej är aktuell.

Anledning till utredning

Händelser under utredningstiden

Utredningsförfarande

Social situation

- Bakgrund
- Familjesituation
- Utbildning, arbete och ekonomi
- Bostad
- Hälsa (psykisk och fysisk hälsa, missbruk/beroende, mediciner)
- Språk
- Nätverk (nätverkets roll, känner de till situationen, vilka utgör stöd, vilka utgör hot)

Kartläggning av våld

- Relationshistoria. Relation till våldsutövaren/utövarna, hur länge har våldet pågått.
- Fysiskt våld. Ex. knuffa, hålla fast, släpa, slå, dra i håret, beröva sömn, nypa, sparka, ta strypgrepp, hota med vapen.
Våldets omfattning: systematiskt, skiftande, grovt, upptrappat, kroniskt och/eller frekvent eller oregelbundet?
- Psykiskt våld. Ex. verbala kränkningar, kontroll av post och telefon, förnedring, isolering, utpressning, skambeläggande, nedtryckande uttalanden. Våld mot husdjur. Även latent våld, t.ex. hot om våld eller en ständig rädsla för att våld ska uppstå..
Våldets omfattning: systematiskt, skiftande, grovt, upptrappat, kroniskt och/eller frekvent eller oregelbundet?

- Sexuellt våld. Ex. tvingas utföra sexuella handlingar hon/han inte vill ha del i. Våldets omfattning: systematiskt, skiftande, grovt, upptrappat, kroniskt och/eller frekvent eller oregelbundet?
- Materiellt våld. Ex. Förstöra ägodelar, slänga saker som personen tycker om.
- Ekonomiskt våld. Ex. stöld av pengar, stöld av ägodelar, får inte ha några egna pengar, får inte insyn i den gemensamma ekonomin, tvingas skriva på papper, ekonomisk utpressning.
- Försummelse. Äldre och personer med funktionsnedsättning, ex. felaktig medicinering, bristande hygien, lämnad utan tillsyn, försvåra istället för att underlätta.
- Tidigare erfarenheter av våld. Bevittnat och/eller utsatts för våld under sin uppväxt, tidigare partnervåld.

Konsekvenser av våldet

- Personens inställning till relationen och våldet (har personen gjort motstånd, känslor för våldsutövaren, ev. sårbarhetsfaktorer)
- Har våldet påverkat personens nuvarande situation? Fysisk hälsa, psykisk hälsa, social situation
- Är polisanmälan gjord?
Informera om och uppmuntra personen att göra polisanmälan.
Finns ansökan om kontaktförbud eller skyddade personuppgifter?

Barnen

Om det finns barn, har de utsatts för våld eller upplevt våld mot andra? Datum för när anmälan om oro för barn gjordes till familjeenheten.

Personens egen bedömning av situationen och förslag till planering för framtiden

Bedömning av personens situation

Delge resultat av ev. hot- och riskbedömning.

- **Säkerhetsplanering**
- **Erbjudna insatser**
- **Sammanfattning**

Säkerhetsplanering för personer som är våldsutsatta

- ♦ Kom överens om hur kontakten mellan dig och den som hjälper dig ska ske på säkraste sätt. Hur kan socialsekreteraren/annan stödperson kontakta dig? Hur kan du nå socialsekreteraren/annan stödperson på säkraste sätt? Var är det säkrast att träffas?
- ♦ Tänk ut säkra platser i närområdet dit du och dina eventuella barn kan gå om en konflikt uppstår där du är rädd för att din partner kommer att ta till våld. Kan du fly genom ett fönster? Kan du gå till någon granne? Undvik köket och andra ställen där det kan finnas vapen eller tillhyggen.
- ♦ Om du kan, berätta för någon i din närhet (familjemedlem, granne eller vän) om din situation så att han eller hon förstår dig om du behöver akut hjälp.
- ♦ Om du har en granne som du litar på, be den personen att ringa polisen om det hörs skrik från din lägenhet.
- ♦ Tänk ut vilka personer som du litar på och kan kontakta om något händer. Kom ihåg att du alltid kan ringa 112 och be om hjälp från polisen. Om du inte vill tala med polisen kan du be att få bli kopplad till socialjouren.
- ♦ Lär dig viktiga telefonnummer utantill.
- ♦ Se till att ha lite pengar på dig så att du och eventuellt dina barn vid behov kan ta er från bostaden. Fundera ut hur ni kan ta er till en säker plats.
- ♦ Kom överens med personer du litar på om ett kodord. Det kan vara bra att ha om du behöver ringa på hjälp men inte vill att din partner ska förstå vad du gör.
- ♦ Se till att du vet var du har dina viktiga papper så att du lätt kan ta med dem om du behöver lämna hemmet. Tänk också på att ta med andra saker som är betydelsefulla för dig.